

استعاره‌های مفهومی در آثار عالیه مهربایی، با موضوع شهادت هنرمند و مدافع حرم در کتاب «از هنر تا حرم»

اکبر رنجبر^۱

دکتر هادی حیدری نیا^{۲*}

دکتر محمود صادق‌زاده^۳

چکیده

واکاوای استعاره‌های شناختی یا مفهومی در هر متن و نوشته، می‌تواند وسیله مهمی در کشف معنای متن باشد. به دیگر سخن استعاره‌های مفهومی سبب نمایان شدن بعضی از امور و مفاهیم مبهم می‌گردد. به همین سبب در شناخت بهتر و بیشتر شعر دفاع مقدس، از استعاره‌های مفهومی بهره گرفته می‌شود تا به این پرسش پاسخ داده شود که کدام مفاهیم ذهنی و احساسی و عاطفی در این‌گونه اشعار و سروده‌ها، مورد توجه شاعران بوده‌است و آنها از چه حوزه‌ای برای تجسم بخشیدن و عینی کردن امور ذهنی خود بهره برده‌اند. برای رسیدن به پاسخ این پرسش، نویسنده در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و ابزار کتابخانه‌ای به بررسی استعاره‌های مفهومی جبهه و جنگ در سروده‌های شاعران دفاع مقدس استان یزد در مجموعه اشعار همایش شهادت هنرمند و شهادت مدافع حرم در کتاب «از هنر تا حرم» پرداخته‌است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که استعاره‌های مفهومی به‌کاررفته در سروده شاعران برای هر یک از استعاره‌های یاد شده، سه الگوی انسان‌انگاری، گیاه‌انگاری، جسم‌انگاری زیاد مورد توجه قرار گرفته‌است.

کلیدواژه‌ها: استعاره‌های مفهومی، شعر، مهربایی، دفاع مقدس.

---

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

Email: A_ranjbar16@yahoo.com

۲. استادیار زبان و ادبیات فارسی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: heidari_hadi_pnuak@yahoo.com

۳. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

Email: md.sadeghzade@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۱۲

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۱۰/۲۳

مقدمه

بحث استعاره یکی از مهم‌ترین مضامینی است که توجه بسیاری را به خود جلب کرده‌است. «استعاره از این دیدگاه با مفهوم سنتی آن به ارسطو برمی‌گردد، متفاوت است. در نظر ارسطو، استعاره، شگردی برای هنرآفرینی و ویژه‌ی زبان است و به همین دلیل نیز باید در میان فنون و صناعات ادبی مورد بررسی قرار گیرد.» (صفوی، ۱۳۸۷: ۳۶۸) در اواخر قرن بیستم، نظریه‌ی معاصر استعاره با نوشته شدن کتابی به نام استعاره‌هایی که بر اساس آنها زندگی می‌کنیم، مجال طرح یافت. این نظریه، دیدگاه‌های کلاسیک استعاره را به چالش کشید و مدعی شد که جایگاه استعاره تنها در کلام ادبی و برای زیبایی سخن نیست؛ بلکه در زبان روزمره و نظام مفهومی انسان‌ها جای دارد و در خدمت شناخت قرار می‌گیرد؛ به عبارت دیگر «دستگاه فکری انسان، ساختاری استعاری دارد که بدون استفاده از استعاره، قادر به شناساندن منظور خود به دیگران و حتی زندگی کردن نیست. به این ترتیب پس از طرح این دیدگاه، استعاره فضایی باز می‌یابد و حالتی رایج و همگانی در زندگی انسان‌ها پیدا می‌کند و از محدوده‌ی متون ادبی و بلاغی خارج می‌شود. از آنجا که در دیدگاه جدید، استعاره با شناخت و فهم سر و کار دارد به آن عنوان استعاره مفهومی می‌گویند. در این نظریه، همواره یک حوزه ذهنی - عینی، ملموس می‌شود و از اصطلاحات یک حوزه برای تبیین یک حوزه دیگر استفاده می‌شود. آنها به حوزه عینی، عنوان حوزه مبدأ و به حوزه ذهنی عنوان حوزه مقصد داده‌اند و به ارتباطی که میان این دو حوزه به صورت یک گزاره برقرار می‌شود، نگاشت می‌گویند.» (زرین فکر، ۱۳۹۲: ۴)

بیان مسأله

مسأله جنگ یکی از مهم‌ترین پدیده‌های پیچیده زندگی انسان عصر حاضر است و در طول تاریخ بشری، جنگ، عامل اصلی دگرگونی و تحولات جوامع بشری بوده‌است که گاهی باعث ایجاد زایش و حرکت در زبان، فرهنگ، سنت‌ها و باورها شده‌است. جنگ، حتی می‌تواند باعث ایجاد دگرگونی و تحول در ادبیات هر کشوری بشود و در واقع، سبب ایجاد باب جدیدی در ادبیات

گردد؛ بر این اساس، بررسی استعاره‌های مفهومی مرتبط با جنگ در ادبیات دفاع مقدس، ما را به درک و فهم هر چه بهتر آن، کمک می‌کند. با توجه به این نکته «بن‌مایه‌های ادبیات ملت‌ها، بهترین شاخص برای آشنایی با نگرش و عقاید هر ملتی است. از تقسیمات آثار ادبی ادبیات مقاومت و پایداری است که هیجان‌آور و پرشور در خدمت بشریت است و از لحاظ محتوایی نیز، در ادبیات اثرپذیر است.» (ارجستانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵۸) در واقع مسأله اصلی این پژوهش این است که مشخص گردد، استعاره‌هایی که در گفتمان جنگ به کاررفته، چه تصویری از پدیده جنگ و دفاع مقدس را نشان می‌دهند و نگرش کلی در رابطه با ابعاد مختلف آن چیست؟ این پژوهش بر آن است که با استفاده از استعاره به تصویرسازی‌هایی که افراد از موضوع جنگ و مسائل مربوط به آن همانند؛ ادوات جنگی، نیروهای خودی، دشمن، حال و هوای جنگ، آثار جنگ، مرگ و... دارند، دست یابد و در واقع به دنبال مسأله قطبی‌سازی موضوع می‌باشد که بدانند کدام مفاهیم ذهنی و احساسی و عاطفی در این‌گونه اشعار و سروده‌ها، مورد توجه شاعران بوده است و آنها از چه حوزه‌ای برای تجسم بخشیدن و عینی کردن امور ذهنی خود بهره برده‌اند؟ در همین راستا، پژوهش حاضر بر آن است تا با توجه به دستاورهای تحقیقات انجام شده در رابطه با زبان‌شناسی اجتماعی - شناختی در چارچوب معناشناسی شناختی به بررسی استعاره‌های مفهومی جبهه و جنگ در سروده‌های شاعران دفاع مقدس استان یزد در مجموعه اشعار همایش شهدای هنرمند و شهدای مدافع حرم در کتاب «از هنر تا حرم» بپردازد و به خوانش دقیق‌تری از الگوی انسان‌انگاری و جسم‌انگاری برسد و ساحت‌های تازه‌ای از معنای ذهنی - شناختی جنگ را با اتکا به رویکرد نظری استعاره آشکار سازد.

پیشینه تحقیق

محمدرضا مهربانی گلزار و علی‌اکبر خمسه‌عشری (۱۳۹۵) در مقاله خود با موضوع «منظر یادمانی جنگ: از واقع‌نمایی تا استعاره» به این نکته اشاره نموده‌اند که جنگ، امری زیبا و مورد پسند همه نیست و یادآوری خاطرات آن هم جذاب نمی‌باشد؛ اما در ورای جنبه‌های ناگوار و ناخوشایند هر

جنگ، می‌توان به جنبه‌های زیبا و گوارای این پدیده نیز نظر کرده و حتی آنها را به نسل‌های بعدی یادآوری نمود.

مجتبی معروف (۱۳۹۵) در مقاله خود با موضوع «بررسی استعاره در ادبیات دفاع مقدس» به بررسی استعاره‌های مرتبط با مفاهیم شهید و شهادت در اشعار دفاع مقدس پرداخته و به این نکته اشاره کرده‌است که شاعران برای بیان مفهوم شهید، بیشترین استفاده را از حوزه‌های مفهومی آینه، پرند، ستاره، درخت و گل برده‌اند.

ندا موسوی و اردشیر زابلی زاده (۱۳۹۴) در مقاله خود با موضوع «بررسی نقش استعاره در گفتمان خبری رسانه‌های بین‌المللی» به بررسی استعاره‌های گفتمان‌های خبری بین‌المللی پرداخته و ضمن ارائه راهکارهای عملی به این نکته اشاره کرده که می‌توان از استعاره‌ها در تولید متون خبری بهره گرفت.

عصمت فراگردی (۱۳۹۱) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی استعاره از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی در ادبیات داستانی جنگ ایران و عراق» با بررسی ۲۰ کتاب با موضوع جنگ ایران و عراق، استعاره را در ادبیات داستانی جنگ از منظر رویکرد زبان‌شناسی شناختی مورد بررسی قرار داده‌است. استخراج داده‌های این پژوهش، حاکی از آن است که از یازده حوزه مبدأ در استعاره‌های به‌کار رفته در گفتمان جنگ، استفاده شده‌است. در بیشتر این استعاره‌ها، نگاه به نیروی خودی مثبت و نگاه به نیروی دشمن، منفی است.

عصمت فراگردی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در ادبیات دفاع مقدس به مطالعه عبارات استعاری مبتنی بر نام حیوانات در ادبیات دفاع مقدس بر اساس چهارچوب لیکاف و جانسون پرداخته‌اند. نتایج و یافته‌های این تحلیل نشان می‌دهد که حوزه حیوانات به‌عنوان حوزه مبدأ، یکی از پرکاربردترین حوزه‌های استعاری می‌باشد و بیشترین تعداد اسامی حیواناتی که بالاترین درجه توهین و حیوانیت را به همراه دارند، برای اشاره به نیروی دشمن استفاده شده‌است؛ اما برای اشاره به نیروهای خودی از تعداد کمی از اسامی حیوانات استفاده شده و این اسامی، دارای بار معنایی مثبت می‌باشند.

ناصر علیزاده و اعظم روحی کیاسر (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «استعاره‌های مفهومی در شعر دفاع مقدس» به بررسی استعاره‌های مفهومی یا شناختی در شعر دفاع مقدس پرداخته‌اند و این نکته را گوشزد کرده‌اند که استعاره، ابزار مهمی برای کشف معنای متن است؛ یعنی باعث آشکار شدن بعضی از نکات مبهم و پوشیده می‌شود.

تورج دشمن‌زیاری و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با موضوع «استعاره‌های مفهومی در آثار مشور جبهه و جنگ با رویکرد معنا شناختی» به بررسی استعاره‌های مفهومی و طرحواره‌های فرهنگی در روایت‌های زنانه و مردانه از دفاع مقدس پرداخته‌است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که تفاوت‌های مفهوم‌سازی‌های مردانه و زنانه از جنگ، در قالب نظریه استعاره مفهومی و طرحواره‌ها، قابل بررسی هستند.

تورج دشمن‌زیاری و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با موضوع «بررسی استعاره‌های مفهومی در روایت‌های مردانه از دفاع مقدس»، نتایج پژوهش بیانگر آن است که در آثار دفاع مقدس به عنوان نمونه‌ای از شعر و نثر معاصر، انواع استعاره‌های مفهومی با حوزه‌های مبدأ و نگاشت‌های مشخص به چشم می‌خورد که قدرت تخیل و عیار تفکر انتزاعی شاعران و نویسندگان این گونه آثار را مشخص می‌کند.

مطهره قبادی و فاطمه خان محمدی (۱۳۹۸) در مقاله «استعاره مفهومی در دو رمان مرتبط با دفاع مقدس» به بررسی استعاره مفهومی در دو رمان «زمین سوخته» اثر احمد محمود و «وقتی کوه گم شد» اثر بهزاد بهزادپور پرداخته‌اند. در نهایت بررسی‌ها نشان می‌دهند، استعاره‌های هستی شناختی در رمان زمین سوخته و استعاره‌های هستی شناختی و ساختاری در رمان وقتی کوه گم شد، بسامد بیشتری را دارا هستند. استعاره‌های جهتی در هر دو رمان فراوانی چندانی ندارند. بیشتر عبارات استعاری مرتبط با حوزه دفاع و مقاومت در حوزه مقصد بوده‌اند. آنچه موجب تمایز تحقیق حاضر با پژوهش‌های یاد شده می‌شود، این است که تاکنون هیچ پژوهشی مستقل در رابطه با بررسی استعاره‌های مفهومی در مجموعه اشعار همایش‌های فصلی اوج هنر، ویژه شهادی هنرمند و شهادی مدافع حرم، در کتاب «از هنر تا حرم»، صورت نگرفته‌است؛ بنابراین تحقیق حاضر در این زمینه برای اولین بار صورت گرفته و نوآورانه است.

روش پژوهش

نویسنده در این پژوهش به شیوه توصیفی-تحلیلی و روش کتابخانه‌ای به بررسی استعاره‌های مفهومی جبهه و جنگ در سروده‌های شاعران دفاع مقدس استان یزد در مجموعه اشعار همایش شهدای هنرمند و شهدای مدافع حرم در کتاب «از هنر تا حرم» پرداخته است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که در آثار دفاع مقدس، انواع استعاره‌های مفهومی با حوزه‌های مبدأ و نگاشت‌های مشخص به کاررفته است که قدرت تخیل و تفکر انتزاعی شاعران و نویسندگان این‌گونه آثار را مشخص می‌کند. محقق در پی پاسخ‌گویی به این پرسش‌هاست که کدام مفاهیم ذهنی و احساسی و عاطفی در این‌گونه اشعار و سروده‌ها، مورد توجه شاعران بوده است و آنها از چه حوزه‌ای برای تجسم بخشیدن و عینی کردن امور ذهنی خود بهره برده‌اند؟

مبانی تحقیق

نظریه استعاره مفهومی

در علوم شناختی، نظریه استعاره مفهومی، اصطلاحی است که به درک و فهم یک قلمروی انتزاعی بر اساس قلمروی ملموس اشاره می‌کند. به عنوان نمونه «هنگامی که می‌گوییم، عشق آنها به بن بست رسیده است؛ از مفهوم "بن بست: در قلمروی مفهومی "مسیر" برای درک کیفیت "عشق" که مفهومی انتزاعی است استفاده می‌کنیم.» (لیکاف و جانسون، ۱۳۹۴: ۵۸) در دیدگاه زبان‌شناسان شناختی، «استعاره به هرگونه فهم و بیان تصورات انتزاعی در قالب تصورات ملموس تر اطلاق می‌شود.» (سجودی، ۱۳۹۱: ۱۳۹)

زبان‌شناسی شناختی

در رابطه با پیشینه زبان‌شناسی شناختی آمده است: «زبان‌شناسی شناختی، ریشه در ظهور علوم شناختی جدید در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی، به‌ویژه در بررسی مقوله‌بندی در ذهن انسان و روان‌شناسی گشتالت دارد.» (ایوانز و گرین، ۲۰۰۶: ۳) زبان‌شناسان شناختی بر این نکته تأکید دارند

که «الگوی زبان‌شناختی نه‌تنها باید به تبیین دانش زبانی افراد پردازد، بلکه باید با دانشی که دانشمندان علوم شناختی از حوزه‌های دیگر شناخت به دست آورده‌اند، سازگار باشد.» (همان: ۱۷)

معناشناسی شناختی

این شاخه از علم که در نتیجه تأثیرپذیری زبان‌شناسی از روان‌شناسی گشتالتی و روان‌شناسی شناختی پدید آمده، معتقد است که «تکوین استعاره و مجاز، مفاهیم و گزاره‌ها و مقوله‌بندی‌های ذهنی و زبانی از پدیده‌های جهان، همگی به‌عنوان بخشی از روند کلی شناخت آدمی از جهان خارج محسوب می‌شوند. به بیان ساده در این شاخه از علم، فرآیندهای زبانی، زیرمجموعه‌ای از فرآیندهای شناختی در معنای عام آن به‌شمار می‌آیند. معنی‌شناسی شناختی، معنی زبان را ساختاری مفهومی معرفی می‌کند که با دیگر رویکردها متفاوت است.» (تالمی، ۲۰۰۰: ۴)

استعاره و ادبیات دفاع مقدس

محمدرضا سنگری در کتاب «نقد و بررسی ادبیات منظوم دفاع مقدس» در تعریف دفاع مقدس می‌گوید: «ادبیات دفاع مقدس به مجموعه نوشته‌ها و سروده‌هایی گفته می‌شود که درون‌مایه موضوع آن به مسائل هشت سال دفاع مقدس و پیامدها و تبعات آن بازمی‌گردد. در نگاهی وسیع‌تر، می‌توان طیفی گسترده‌تر و جغرافیایی فراخ‌تر برای این عنوان تصور کرد و با تکیه بر ویژگی‌های مقدس بودن، می‌توان قلمرو الهی و دینی برای این نوشته‌ها و سروده‌ها تداعی کند.» (سنگری، ۱۳۸۰: ۱۵)

ادبیات جنگ

در تعریف ادبیات جنگ، این‌گونه آمده‌است؛ نوشته‌هایی که به‌نوعی به مسأله جنگ و مقوله‌های مرتبط با آن می‌پردازد و شامل هر نوع رمان یا خاطره و یا داستانی است که منحصرأ به موضوع جنگ می‌پردازد و تمام عناصر داستان در خدمت این موضوع است.

بحث و بررسی

اعضای بدن

بدن انسان نقش کلیدی در ظهور و پیدایش معنای استعاری در زبان‌ها و فرهنگ‌های مختلف دارد. بدن انسان یکی از حوزه‌های مبدأ ایده‌ال است که همه ما آن را می‌شناسیم و اعضای از آن را که مخصوصاً در درک استعاری استفاده می‌شوند شامل: سر، پا، دست، پشت، قلب، استخوان، شانه‌ها و... می‌باشد.

یو عبارات استعاری را که شامل اعضای بدن، مثل صورت، دست، انگشت و غیره می‌باشد، تحلیل کرده‌است. او معتقد است درک استعاره‌های ادراکی که بر پایه اعضای بدن، بنانهاده می‌شود، فرهنگ وابسته می‌باشد. یو، دانش بین بدن، استعاره و فرهنگ را از طریق «مثلت دایره‌ای» خلاصه می‌کند و وابسته بودن و جدا ناپذیریشان را نشان می‌دهد. به نقل از یو، دیدگاه‌های ما نسبت به دنیا، توسط بدنمان شکل می‌گیرند؛ و لنزهای این دیدگاه جهانی، رنگ فرهنگی دارد و به صورت استعاری شکل گرفته‌است و از طریق چنین عینکی ما دنیا را تشخیص می‌دهیم. (ر.ک: یو، ۲۰۰۳: ۲۹) بررسی داده‌ها، بیانگر آن است که دویست و چهل و چهار مورد از استعاره‌های مربوط به اعضای بدن در این گفتمان به کار رفته است. اکثر این عبارات استعاری، کاربرد اصطلاحی دارند و قابل شرح و تفسیر هستند. در ادامه در جدول زیر به همه استعاره‌های به کار رفته همراه با شاهد مثال اشاره شده‌است.

جدول (۱) استعاره اعضای بدن در روایت‌های زنانه

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۱	چشم	۳۹	گرچه خوابیده‌ای ولی انگار / چشم‌هایت به سمت بیداری است. (مهرابی، ۱۳۹۵: ۱۸)
۲	دل	۲۷	بانوی صبر و عشق، یا زینب / دل‌هایمان را وقتان کردیم (همان: ۹۴)

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۳	دست	۲۷	فصلی از وجودم را بر دستان پرتماسش دخیل بستم (پارساییان: ۲۱)
۴	بدن	۲۰	قطره قطره شهامت و ایثار/ بر تن سرخ آب می‌ریزد (همان: ۱۵۱).
۵	پا	۱۸	از شکوهت آسمان بر پای خاک افتاده بود/ دارد آهنگ غروب نخل بی‌سر می‌رسد. (همان: ۸۷)
۶	سر	۱۷	سربریدن دل خودم را هم/ زیر پاهای مادر عباس (همان: ۱۲۶)
۷	لب	۱۵	سال خورشیدی سی و هشت است/ لب تقویم خانه می‌خندد. (همان: ۷۵)
۸	دوش/شانه	۱۳	خواب دیدم که شانه‌ات کوه است/ و از آن رود روشنی جاری است. (همان: ۱۸)
۹	سینه	۱۳	جانم فدایت سینه‌ام تنگ است/ در سینه‌اش پژواک افتاده است (همان: ۶۶)
۱۰	کمر	۸	زخمی به پیشانی و زخمی در کمر دارد/ این‌گونه باید باخدای خود تعامل کرد. (همان: ۱۰۹)
۱۱	قلب	۷	و باری التیام زخم‌هایت/ می‌نویسم این شهر قلب شعر است. (همان: ۲۱)
۱۲	پیشانی	۵	بگذار از پیشانی بازت، این آفتاب سایه‌اندازت/ همراه سجده بوسه بردارم، مهر نماز دیگرت باشم. (همان: ۱۸۹)
۱۳	زلف/مو	۴	یک سال و چند ماه است نیستی/ انتظار، عصا به‌دست/ موها تجربه را می‌بافد. (همان: ۱۰۳)
۱۴	نفس	۳	با نفس‌های پدر/ خانه روشن می‌شد. (همان: ۱۱۳)

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۱۵	خون	۲	خون در گلوگاه حادثه می‌سوخت/ وقتی بغل کردم شلمچه زخمی را (همان: ۲۰)
۱۶	رگ	۲	می‌شود در رگ غزل‌هایت/ رنگ سرخ شهادتت را دید (همان: ۱۵۲).
۱۷	روح	۲	بابای خوبم رفت/ اما نیامد باز/ چون در حرم کرده/ روح پدر پرواز. (همان: ۱۴۳).
۱۸	جسم	۲	رنگ جسمت به رنگ خورشید است/ از بلندای آسمان پیداست. (همان: ۱۵۲)
۱۹	جگر	۲	سال‌ها دوخت به در چشم تری سوخته را/ دود کرده است به راهت جگری سوخته را (همان: ۱۳۵)
۲۰	پیکر	۲	پیکرت را مگر این خاک در آغوش کشد/ آسمان تاب ندارد قمری سوخته را (همان: ۱۳۵)
۲۱	استخوان	۲	شاخه در شاخه استخوان و پلاک/ بدنت چاک‌چاک می‌رقصید. (همان: ۱۹)
۲۲	انگشت	۲	لاله‌هایی به استقامت سرو/ جای انگشت‌هاست می‌رویید. (همان: ۱۷)
۲۳	ابرو	۲	در واژه‌هایت غصه دیرینه‌ای داری/ چه ماجرای خم به ابروی تو آورده است؟ (همان: ۱۶۶)
۲۴	اشک	۲	اون لحظه که ایمانمون سسته/ از اشک تو می‌شه یه باور ساخت. (همان: ۱۴۵)
۲۵	گوش	۲	گوشم شده پر از این زبان‌بازی‌ها/ هم‌صحبت چنگ و تار و نی تنبورم. (همان: ۱۸۷)

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۲۶	نای	۲	نیست آهی تا کشم از وای خویش / ناله بیرون می‌دهم از نای خویش. (همان: ۳۲).
۲۷	جان	۲	و حالا من تکلیف بابایی که نان... نه جانش را داد / خوب می‌فهمم. (همان: ۶۴)
۲۸	قد	۲	قد کشید و بزرگ شد آرام/عاشق رفتن به مکتب بود. (همان: ۷۵)
۲۹	گلو	۲	گیر کرده است در گلوی قلم / خار سیمی که غده‌ای کاری است (همان: ۸۱)
۳۰	کتف	۱	وقتی بر شانه‌های دفتر تکیه می‌داد و می‌کشید دست‌هایت را بر کتف کوه‌ها (همان: ۴۵)
۳۱	گردن	۱	تقویم هم یادش نرفته بهمنت را / تا پای تیغ آورده بودی گردنت را (همان: ۸۵)
۳۲	نبض	۱	اجازه دست بگیرم دوباره نبض قلم را / غزل غزل بسرایم تمام حرف دلم را (همان: ۱۳۳).
۳۳	نطفه	۱	میان تمام اتفاقات تلخ صبورانه درون نطفه حماسه زاده شدی. (همان: ۲۱)
۳۴	بغل	۱	خون در گلوگاه حادثه می‌سوخت / وقتی بغل کردم شلمچه زخمی را (همان: ۲۰)
۳۵	بازو	۱	هم فرومانده زمردانگی‌ات خیبر و بدر / هم ندیده است کسی زور چنین بازویی (همان: ۱۱۵).
۳۶	پلک	۱	پلک باران هنوز غمگین است / در تو جاری است آسمان حتی (همان: ۴۰).

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۳۷	حلق	۱	در نهادم موجی از غم رسته است/ آتش این غم، گلویم بسته است (همان: ۳۳)
۳۸	ریه	۱	و پیوند می‌زند پاهایت را به عروسکی زیر آوار/ و ریه‌هایت را به درختان شیمیایی. (همان: ۴۵)
۳۹	زبان	۱	خوب است نثار تو شود شهد بیان‌ها/ پیوسته به شعر تو برآیند زبان‌ها (همان: ۶۸)
۴۰	لب	۱	و امروز با تابش یاد تو/ تر می‌کنم لب تمام پنجره‌ها را (همان: ۲۱)
	مجموع	۲۴۴	

کاربرد استعاری اعضای بدن در نمونه‌های ارائه شده در بالا، در گفتمان جنگ مشاهده می‌گردد که تفسیر آنها کاملاً وابسته به فرهنگ است. دویست و چهل و چهار عضو بدن به‌عنوان حوزه مبدأ در استعاره‌های مربوط به گفتمان جنگ استفاده شده‌است که در بیشتر آنها، این استعاره‌ها کاربردی اصطلاحی پیدا کرده‌اند که با تحلیل و تفسیر می‌توان به مفهوم آن پی برد. همچنین در استعاره‌های فوق از سه عضو «قلب، سینه و دل» استفاده شده است که می‌توانند به‌جای یکدیگر به کار روند؛ زیرا معنای یکسانی (ابراز احساسات) از آنها برداشت می‌شود. در این حوزه، واژه‌های «چشم، دل، دست، بدن» بیشترین کاربرد استعاری دارند و می‌توان آن را به‌عنوان هسته به‌حساب آورد، با توجه به بررسی انجام شده، در کتاب «از هنر تا حرم» اعضای بدن ۲۴۴ مورد کاربرد داشته است که استعاره‌های (چشم، دل و دست) بیشترین بسامد دارا می‌باشند.

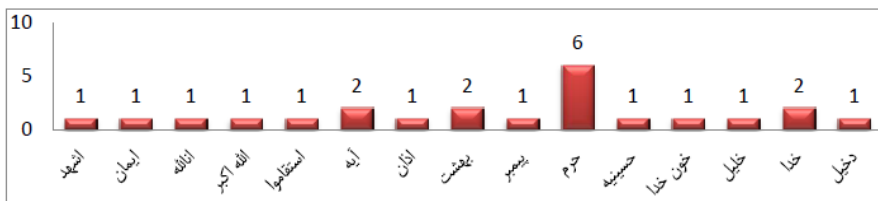
ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
			(همان: ۷۶)
۳	إِنَّا إِلَيْهِ	۱	کپسول اکسیژن نفس‌هایش گرفته/ وقتی شنید إِنَّا إِلَيْهِ گفتنت را (همان: ۸۵)
۴	الله اکبر	۱	از مدادت ناله الله اکبر می‌رسد (همان: ۸۶)
۵	اسْتَقَامُوا	۱	اسْتَقَامُوا همیشه راه ماست/ تا شود این جهان بدون خلل (همان: ۹۹)
۶	آیه	۲	آخرین آیه نگاهت را روی دستانت بتکان (همان: ۱۰۲)
۷	اذان	۱	نوعروست نشسته تا شویش/ با اذان حجاز برگردد (همان: ۱۲۷)
	بهشت	۲	بوی بهشت می‌وزد از خاک پاکشان/ گویی که بهشت خدا یادگاری است (همان: ۶۳)
	پیمبر	۱	امشب دعا را بال خواهم داد تا صبح او را می‌زنم فریاد/ فردا بیاید وقت من تنگ است چون خواستی پیغمبرت باشم (همان: ۱۸۹).
	حرم	۶	خون رگ‌های حرم در جریان افتاده است/ لاله در لاله زمین شوق بهاران دارد. (همان: ۱۴۹)
	حسینیه	۱	امشب به سبک چشم حسینیه‌ای رها/ بوی شهید می‌وزد آرام و مبتلا (همان: ۱۶۱)
	خون خدا	۱	جاری شده در هر رگ تو خون خدایت (همان: ۲۴)
	خلیل	۱	ترانه‌ای که از سفر به قبله می‌دهد خبر/ چه قبله‌ای چه هاجری خلیل این زمانه شد (همان: ۱۲۹)
	خدا	۲	به هر سو قصه‌ای از یک خدای تازه و نوبر/ خدایت را چگونه؟ با کدامین طرح می‌بینی (همان: ۶۱)

مثال	فراوانی	استعاره	ردیف
فصلی از وجودم را/ بر دستان پر التماسش / دخیل بستم (همان: ۲۱)	۱	دخیل	
امشب دعا را بال خواهم داد تا صبح او را می‌زنم فریاد/ فردا بیاید وقت من تنگ است چون خواستی پیغمبرت باشم (همان: ۱۸۹)	۳	دعا	
قدر امثال مرا جامعه خواهد فهمید/ وقتی از فتنهٔ دجال گرفتند این پند (همان: ۱۶۴)	۱	دجال	
شوق با سر دویدنت امروز/ شده تکرار ذبح اسماعیل/ قصهٔ سربریدنت امروز (همان: ۱۲۷)	۱	ذبح اسماعیل	
تیغ بران ذوالفقار علی/ صیقل از خون شیعه می‌گیرد (همان: ۱۲۵)	۱	ذوالفقار	
نماز در شط خون است مرد می‌خواهد/ دو رکعت است که با عشق می‌رسد به سلام (همان: ۱۷۷).	۱	رکعت	
تا بعد ربنای تو باشم ولی نشد/ شامی نخوان مرا که من از قم درآمدم (همان: ۱۸۰)	۱	ربنا	
قطره‌قطره شهامت و ایثار/ بر تن سرخ آب می‌ریزد (همان: ۱۵۱)	۱	ایثار	
سجاده که بارانی چشمان ترت بود/ انداخته در پیرهنش عطر دعایت (همان: ۲۵)	۲	سجاد	
گفته‌ام من برای این میدان/ یلی از نسل شیعه پروردم (همان: ۱۲۹)	۱	شیعه	
نوشیدن شهد شهادت در حرم زیباست. گفתי دعایم کن که محتاج دعا هستم (همان: ۱۵۸)	۲	شهادت	

مثال	فراوانی	استعاره	ردیف
برای طواف پیکرت/ آخر بوی حرم می‌دهد تمام تنت. (همان: ۱۱۷).	۲	طواف	
مادرم می‌گوید، پرواز بال نمی‌خواهد/ فرشته‌ها می‌آیند. (همان: ۷۱)	۱	فرشته	
سجاده که بارانی چشمان ترت بود/ انداخته در پیرهنش عطر دعایت. (همان: ۲۵)	۲	عطر	
می‌خواست باشد او هم/ از یاوران قران. (همان: ۱۵۵)	۴	قران	
افتاده واژه‌ها به تلاطم به خط شیدایی/ در التماس بین قنوتش نشسته تنهایی. (همان: ۷۲)	۱	قنوت	
قد قامت الدفاع تو از جنس دیگری است/ می‌شد در اقتدای تو باشم ولی نشد. (همان: ۱۸۰)	۱	قد قامت	
با خودش برد توی چاه عمیق/ در فراقش هزار کنعان سوخت. (همان: ۸۰)	۱	کنعان	
باز هم کرب و بلاي دگر از راه رسید. (همان: ۱۵۹)	۳	کربلا	
در گلوی مناره‌های شهر/ بوی اسپند و جبهه که پیچید. (همان: ۷۷)	۱	مناره	
سوریه با قدم سرشارت/ حرمت مروه و صفا دارد. (همان: ۱۱۱)	۱	مروه- صفا	
نماز در شط خون است مرد می‌خواهد. (همان: ۱۷۷)	۱	نماز	
من خم زده‌ام که خم نگردد پشتم/ از جام ولایت علی مخمورم. (همان: ۱۸۶)	۱	ولایت علی	
	۵۷	مجموع	

با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره کاربرد اعتقادات مذهبی ۵۷ مورد است که بیشترین فراوانی کاربرد استعاره «حرم» می‌باشد.

نمودار (۲) نمودار فراوانی کاربرد استعاره اعتقادات مذهبی

استعاره مفهومی حیوانات

در آثار و نوشته و سروده‌های مربوط به گفتمان جنگ، حوزه حیوانات به‌عنوان یکی از حوزه‌های پرکاربرد مبدأ است و معمولاً معانی مثبت برای اشاره به نیروی خودی و معانی منفی برای اشاره به دشمن به کار می‌رود. البته نگرشی که مردم یک جامعه نسبت به هر حیوانی دارند، سبب ایجاد معانی مثبت یا منفی به آن حیوان می‌شود؛ یعنی در واقع ارزش‌های فرهنگی‌اند که در هر جامعه با حیوانات خاصی همراه شده و در مکان‌ها و زمان‌های گوناگون، متفاوت خواهند بود. در یک فرهنگ یک حیوان، ممکن است خوب و در فرهنگ دیگری بد باشد. شاعران و نویسندگان جبهه و جنگ در گفتمان جنگ برای نشان دادن سیمای دشمن از آن دسته از خصوصیات حیواناتی استفاده کرده‌اند که دارای بار منفی بیشتر بوده و یا به عبارت دیگر آنها از حیواناتی که ویژگی‌های انسانی کمتری دارند و درجه حیوانیت آنها بیشتر و دارای بیشترین درجه توهین و اهانت‌اند، برای اشاره به نیروی دشمن استفاده کرده‌اند. در این گفتمان مشخص گردید که از خصوصیات حیوانات برای اشاره به برخی از صفات دشمن نظیر وحشیگری، جهالت و نادانی، ترس، موزیگری و... استفاده شده‌است. این در حالی است که از ویژگی‌های مثبت یا به عبارتی جنبه مثبت حیوانات و همچنین آنهایی که بار حیوانیتشان کمتر است برای توصیف

رزمندگان و نیروهای خودی استفاده کرده‌اند و صفاتی از رزمندگان نظیر؛ قدرت، شجاعت، عظمت، آسمانی بودن، وقار و... با استفاده از ویژگی‌های مطلوب حیوانات نشان داده‌اند. در بررسی داده‌ها در همه نوشته‌های مربوط به گفتمان جنگ، مشاهده می‌گردد که از حوزه حیوانات به‌عنوان حوزه مبدأ استفاده شده‌است. تعداد حیوانات به‌کار رفته، نوزده حیوان است که بیشتر برای اشاره به نیروی خودی به‌کار می‌رود؛ یعنی دو اسم حیوان کلاغ و گرگ برای دشمن و شانزده حیوان دیگر برای اشاره به نیروی خودی استفاده شده‌است. شاعران ویژگی‌های بد و منفی این دو حیوان را برای اشاره به ویژگی‌های ناپسند دشمن به‌کار برده‌اند و از ویژگی‌های مثبت حیوانات و همچنین آنهایی که بار حیوانیتشان کمتر است، برای توصیف نیروهای خودی و رزمندگان استفاده کرده‌اند؛ بنابراین کاربرد نام حیوانات هم برای توصیف دشمن و هم برای نشان دادن نیروهای خودی به‌کار رفته‌است.

۱- آهو: آهو در لغت‌نامه دهخدا به زیرکی و باهوشی و تندروری معروف است. سرعت حرکت آن و نحوه رمیدنش یکی از ویژگی‌های بارز این حیوان است.

۲- پرنده؛ نماد عروج به آسمان و پرواز کردن است. پرواز، سمبل پاک بودن و مطهر بودن است و شاید به این دلیل است که پرنده به‌عنوان یک حیوان محسوب نمی‌شود. پرندگان نزدیک‌تر به آسمان‌اند و پرواز پرندگان، سمبل ارتباط آنها بین آسمان و زمین است. پرنده، در فرهنگ یونانی، پیام‌آور ملکوت و بهشت است، پرندگان، سمبل روح‌اند. در دین اسلام، پرنده، نماد و مظهر فرشته است؛ بنابراین پرندگان، روح زندگی را به انسان‌ها نشان می‌دهند؛ پرواز پرندگان و بال‌ها در تعبیر روح به پرنده، نقش بسیار مهمی دارد؛ زیرا بال، نماد سبکی، پرواز و خارج شدن از جسم است. در حقیقت پرواز پرنده، به معنی و مفهوم آزادی و رهایی روح از اسارت جسم و دنیای خاکی می‌باشد؛ بنابراین کبوتر، نماد پاکی، سادگی و صفا است و پرواز کردن کبوتر، نماد روحی است که به‌سوی معراج در حال رفتن است. از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی و زمان جنگ تحمیلی، از کبوتر سرخ‌رنگ و خون‌آلود که قطرات خون از پرو بال‌ش می‌چکد، برای بیان شهادت و معراج روح شهیدان استفاده شده‌است.

۳- پروانه: در ادب فارسی، پروانه به سوختن در راه معشوق و عشق و ایثار و وفاداری معروف است.

۴- پلنگ: پلنگ را باید آمیزه‌ای منحصر به فرد از ابهت، قدرت، زیبایی و وقار دانست.

۵- سیمرغ: سیمرغ در ادبیات، استعاره از چیز با ارزش و همچنین حکمت و بلندپروازی است.

۶- شیر: شیر در فرهنگ فارسی، نماد قدرت، دلیری، عظمت، قانون و عدالت است.

۷- ققنوس: ققنوس در بیشتر فرهنگ‌ها، نماد جاودانگی و عمر دوباره است.

۸- گوسفند: گوسفند به‌عنوان نمادی از مسالمت و صلح‌طلبی معروف است؛ زیرا این حیوان معمولاً به دنبال زندگی صلح‌آمیز و دوری از خطر‌هاست.

۹- گرگ: گرگ در فرهنگ فارسی، زاده شیطان و اهریمن است و همچنین نماینده نیروهای

شر و پلید و نماد بی‌رحمی و آز و مرده‌خواری و همچنین مظهر بی‌رحمی و درندگی است و در معنی اخیر، در تقابل با گوسفند، بیشتر به کار می‌رود.

۱۰- مار: به‌خاطر ظاهر زیبا و باطن گزنده و شرورش، کنایه از نفس پلید انسانی است و

همچنین گاهی اوقات به‌عنوان نماد غضب و خشم، به کار رفته است.

۱۱- ماهی: مهم‌ترین نماد در افسانه‌های جهان، نماد زندگی، مرگ، باروری و همچنین معمولاً

نماد خوش‌یمنی است.

۱۲- کفتار: در لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ فارسی، کنایه از نماد نحسی، زشتی و پلشتی است و

همچنین نماد انسان پست می‌باشد که به سادگی فریب دیگران می‌خورد.

حوزه حیوانات جزء حوزه‌های مبدأ است که بی‌نهایت مولد می‌باشد و انسان‌ها به‌صورت

گسترده‌ای در اصطلاحات مربوط به ویژگی‌های حیوانات درک می‌شوند و استفاده استعاری از

الفاظ و اصطلاحات ویژگی‌های حیوانی، فقط محدود به خود انسان نیست؛ بلکه برای اشاره به

بعضی از موقعیت‌ها هم از آن استفاده می‌شود.

تعامل با حیوانات یکی از تجربیات اساسی انسان بوده است؛ به همین سبب در فرهنگ‌های

گوناگون دنیا، حیوانات، نقش حوزه مبدأ را بر عهده دارند. البته شیوه تفسیر یا برداشت حیوانات

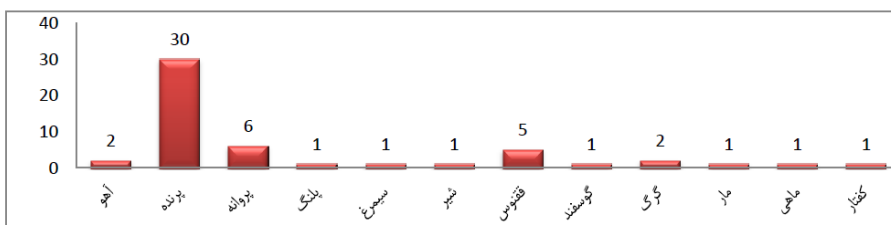
در فرهنگ‌های گوناگون، متفاوت است که این از نحوه گوناگون تعامل با حیوانات و نقش متفاوت آنها در زندگی ناشی می‌شود. در ادامه مبحث، ویژگی‌های به‌کاررفته آنها در این گفتمان آورده شده‌است:

جدول (۳) استعاره مفهومی حیوانات

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۱	آهو	۲	می‌روی سخت خرامان به حریم حرمش / چشم صیاد کجا دیده چنین آهوایی؟ (مهرابی، ۱۳۹۶: ۱۱۴)
۲	پرنده	۳۰	بین تموم مردا بابای من برنده است / رفته به آسمون ها، بالاترین پرنده است. (همان: ۲۹)
۳	پروانه	۶	و هر غروب روی تکه‌های کاغذ / عکس پروانه‌های شهادت را به تصویر می‌کشید و یک روز تصمیم گرفت پروانه‌ای بدون بال باشد. (همان: ۷۱)
۴	پلنگ	۱	این بار ماه از آسمان افتاده پایین / وقتی پلنگی بودن پیراهنت را (همان: ۸۵)
۵	سیمرغ	۱	کوچ سیمرغ است و سوزنی لبک در سینه‌ها / مولوی دف می‌زند حافظ کبوتر می‌شود (همان: ۴۹)
۶	شیر	۱	برای این‌که ده‌ها سال بعد از من / تو یک کالا نباشی شیر زن باشی (همان: ۱۴۷)
۷	ققنوس	۵	ققنوس‌های رفته به من بال‌وپر دهید / تا با شما به شعله درآیم نمی‌شود؟ (همان: ۱۹۱)
۸	گوسفند	۱	مثل الماس‌ها، برلیان‌ها / بره‌ها توی دشت می‌چرخند (همان: ۲۳)
۹	گرگ	۲	گرگ‌ها یک‌تنه از راه رسیدند ببین / باز هم گرگ به دنبال شکار است بیا (همان: ۱۵۷)

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۱۰	مار	۱	مثل ماری که پوست اندازد/ از خود می‌زنم شبی بیرون (همان: ۸۱)
۱۱	ماهی	۱	خواب دیدم برای تو دریا/ ماهی سرخ هدیه آورده است. (همان: ۱۷)
۱۲	کفتار	۱	باز جنگی میان کفتار و کفتران حرم به پا شده است. (همان: ۱۰۸).
	مجموع	۵۱	

با عنایت به جدول بالا، از نام دوازده (۱۲) حیوان، ده (۱۰) حیوان با بار مثبت، برای نشان دادن فضایل رزمندگان و شهدا و نام دو (۲) حیوان با بار منفی برای نشان دادن رذایل دشمن استفاده شده‌است. همچنین کلان استعاره یا استعاره هسته در این حوزه برای اشاره به نیروی خودی «شهدا پرنده‌اند» و برای اشاره به نیروی دشمن «دشمن حیوان است.» است که بیشتر استعاره‌های دیگر در این حوزه، پیرامون استعاره‌های هسته می‌باشند. با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره حیوانات در کتاب «از هنر تا حرم» ۳۶ مورد است که بیشترین فراوانی کاربرد استعاره (کبوتر، پروانه، ققنوس و پرنده برای نیروهای خودی) است.

نمودار (۳) نمودار فراوانی کاربرد استعاره حیوانات

آموزش و مدرسه

تعدادی از استعاره‌ها از مدرسه و موضوع آموزش به‌عنوان حوزه مبدأ استفاده شده‌است و در آنها صحنه نبرد را به شکل یک مدرسه در نظر گرفته‌اند که رزمندگان در آن آموزش می‌بینند و در

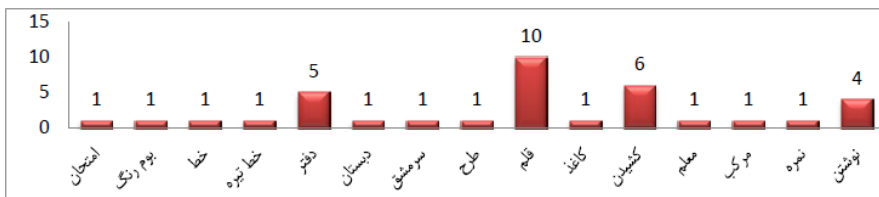
صورت موفقیت در این آموزشگاه، نمره قبولی می‌گیرند و در غیر این صورت رد می‌شوند، در پایان کار، کارنامه می‌گیرند، فارغ‌التحصیل می‌شوند و مدرک می‌گیرند در اینجا هم آنها تنبیه و جریمه و تشویق و همچنین هدف و آرمان دارند.

جدول (۴) استعاره آموزش و مدرسه

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۱	امتحان	۱	امتحان از ستاره‌ها سخت است/ نمره عشق و اعتقاد بیست (مهرابی، ۱۳۹۵: ۴۱)
۲	بوم‌رنگ	۱	اما تفنگش بود/ بوم و مداد و رنگ / او می‌کشید از جنگ/ نقاشی زیبا (همان: ۵۳)
۳	خط	۱	پایین نقاشی با خون شده امضا/ با خط زیبا و نورانی بابا (همان: ۶۰)
۴	خط تیره	۱	سرمشق عشقم اسم بابا بود، در دفتر مشق دبستانم/ بابا و خط تیره‌ای قرمز، یک‌فاصله انداخت برج‌انم (همان: ۱۱۰)
۵	دفتر	۵	وقتی بر شانه‌های دفتر تکیه می‌داد و می‌کشید دست‌هایت را (همان: ۴۵)
۶	دبستان	۱	سرمشق عشقم اسم بابا بود، در دفتر مشق دبستانم/ بابا و خط تیره‌ای قرمز، یک‌فاصله انداخت برج‌انم (همان: ۱۱۰)
۷	سرمشق	۱	سرمشق عشقم اسم بابا بود، در دفتر مشق دبستانم/ بابا و خط تیره‌ای قرمز، یک‌فاصله انداخت برج‌انم (همان: ۱۱۰)
۸	طرح	۱	خدایت را چگونه؟ با کدامین طرح می‌بینی؟ (همان: ۶۱)
۹	قلم	۱۰	از حال عجیب قلم و لحن سکوتش/ می‌رفت دل عالم و افلاک بگیرد
۱۰	کاغذ	۱	سنگرت یک‌تکه کاغذ سنگرت یک بیت شعر (همان: ۸۷)
۱۱	کشیدن	۶	او می‌کشید از جنگ نقاشی زیبا (همان: ۵۲)

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۱۲	معلم	۱	یک‌شب به خوابم آمد، آقا معلم شد (همان: ۱۵۶).
۱۳	مرکب	۱	برداشت با خودش همه‌ی خاطرات را / عطر مرکب و قلم و آن دوات را (همان: ۱۸۹).
۱۴	نمره	۱	امتحان از ستاره‌ها سخت است، نمره‌ی عشق و اعتقاد بیست (همان: ۴۱)
۱۵	نوشتن	۴	در گوشه‌ای از ذهنم که پر از نیامدن توست، نوشتم (همان: ۱۰۴)
	مجموع	۳۶	

با ملاحظه‌ی جدول فوق مشاهده می‌گردد که از ویژگی‌ها و اصطلاحات مربوط به گفتمان مدرسه و آموزش به‌عنوان حوزه‌ی مبدأ در گفتمان جنگ استفاده شده‌است و اصطلاحاتی مثل: آموزش، معلم، تنبیه، شاگرد، تشویق، نمره‌ی قبولی و ردی و اخذ مدرک و فارغ‌التحصیل شدن در گفتمان جنگ به‌کاررفته است. استعاره: «قلم». جزء استعاره‌های هسته یا کلان استعاره می‌باشد که دیگر استعاره‌ها در این حوزه، پیرامون آن قرار دارند. با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره‌ی آموزش و مدرسه در منبع مذکور ۳۶ مورد است که بیشترین فراوانی کاربرد استعاره (قلم) می‌باشد.

نمودار (۴) نمودار فراوانی کاربرد استعاره‌ی آموزش و مدرسه

جان‌بخشی

جان‌بخشی یا تشخیص یکی از ابزارهای استعاری است که به صورت رایج در ادبیات و همچنین در گفتگوی روزانه افراد مورد استفاده قرار می‌گیرد. «تشخیص، استعارهٔ مکنیه‌ای است که مشبه‌به محذوف آن، انسان باشد.» (عجمی، ۱۴۰۲: ۲۶) در بررسی داده‌ها مشخص است که تعدادی از استعاره‌ها در گفتمان جنگ به صورت جان‌بخشی به اشیاء و پدیده‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌است که در اکثر آنها، اصطلاحات و ابزارآلات جنگی جان‌بخشی شده‌اند. در جدول زیر به انواع وسایل و پدیده‌هایی که به صورت استعاری در این حوزه، مورد استفاده قرار گرفته به همراه شاهد مثال، اشاره شده‌است. در بررسی داده‌ها، مشخص است که در گفتمان جنگ، تعدادی از استعاره‌ها به صورت جان‌بخشی به اشیاء و پدیده‌ها به کاررفته‌است. لازم به یادآوری است که شاهد مثال‌ها، استعارهٔ مکنیه‌اند و بیشتر نمونه‌ها، تحت پوشش استعارهٔ مفهومی قرار نمی‌گیرند.

جدول (۵) استعارهٔ جان‌بخشی

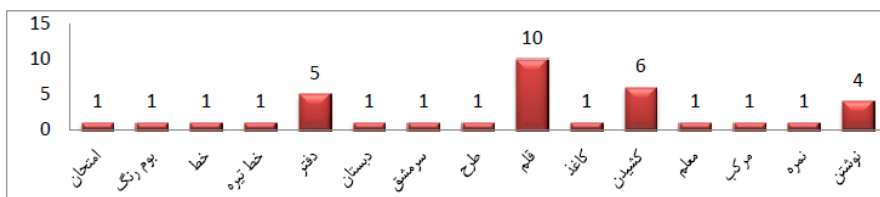
ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۱	دوربین	۱	دوربین تو قاصدک شده بود/ و خبرهای تازه می‌آورد (همان: ۱۸)
۲	خون	۱	خون در گلوگاه حادثه می‌سوخت/ وقتی بغل کردم شلمچهٔ زخمی را (مهرابی، ۱۳۹۵: ۲۰)
۳	زخمی	۲	خون در گلوگاه حادثه می‌سوخت/ وقتی بغل کردم شلمچهٔ زخمی را (همان: ۲۰)
۴	حماسه	۱	در نوسان شعر بی‌قافیه جنگ/ جان به تن حماسه می‌ریخت (همان: ۲۶)
۵	شهادت	۱	غنچه‌های گل شهادت را/ تو به گلدان سینه جا دادی (همان: ۳۹)
۶	ایثار	۱	عکس‌ها راویان ایثارند/ لحظه‌های شکار احساس‌اند. (همان: ۴۰).

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۷	جبهه	۲	جبهه حال و هوای محشر داشت / خط اول پر از کیوتر بود / روی پیشانی جوان او / باز سربند نام اکبر بود (همان: ۴۱)
۸	سنگر	۳	ماه آمده پایین، لب سجاده سنگر / تا بوسه از این صورت نمناک بگیرد. (همان: ۴۳)
۹	خون	۱	اوج هنر از این هنرمند است / آنجا که خون بر خاک افتاده است. (همان: ۶۶)
۱۰	تفنگ	۱	صدای چکمه‌های بارانی‌اش یک در میان می‌آمد / و از گلوگاه تفنگش / صدای تک‌سرفه‌های شیمیایی. (همان: ۶۹)
۱۱	ترکش	۱	ترکش نشسته روی حنجره‌اش نوحه‌خوان شده / آغاز شب‌نشینی گل‌های بی‌نشان شده (همان: ۷۳).
۱۲	گاز خردل	۱	تاول نشانده روی جسمت، گاز خردل / این میوه‌های نوبر روی تنت را (همان: ۸۵)
۱۳	سپاه	۱	سربند یا زهرا به سر داریم / هَيْهَاتَ مَنَا الذَّلَّةَ رُوی لب / قلب سپاه کفر می‌لرزد با کُلْنَا عَبَاسُکِ زینب (همان: ۹۷)
۱۴	مین	۲	تپش مین در قلبت / خاک را به هزاران آیه و قسم می‌رساند. (همان: ۱۱۷)
۱۵	خمپاره شصت	۱	غذای شب و روز خمپاره شصت / سر سفره مهربانان نشست (همان: ۱۳۱)
۱۶	ترکش	۲	در نامه گفתי زخم‌ها زیباتر کرده / ترکش به ترکش بوسه بر روی تو آورده است (همان: ۱۶۷)
۱۷	باروت	۱	شبی که باروت‌ها بر سنگر بارید (همان: ۳۵)

ردیف	استعاره	فراوانی	مثال
۱۸/	پاتک	۱	زجا برخیز پاتک خورده در دل/ جوان‌ها را ز باطن سست کرده (همان: ۳۸).
۱۹	آزیر	۱	سنگرها را سرخ/ جیغ آذیرها را بنفش (همان: ۴۶)
۲۰	توپ و تانک	۲	قطعه‌قطعه از نوحه‌هایت را/ با نوای توپ و تانک، سینه زدند (همان: ۶۴)
	مجموع فراوانی	۲۷	

جدول فوق بیانگر آن است که واژه‌های مرتبط با جبهه و جنگ مانند؛ دوربین، سنگر، خمپاره، سنگر، تفنگ و... در گفتمان جبهه و جنگ، جان‌بخشی شده‌اند که این ویژگی یکی از ابزارهای استعاره است. استعاره هسته یا کلان استعاره، در این حوزه وجود ندارد. با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره، جان‌بخشی در کتاب «از هنر تا حرم» ۲۷ مورد است که بیشترین فراوانی کاربرد استعاره (سنگر) می‌باشد.

نمودار (۵) نمودار فراوانی کاربرد استعاره جان‌بخشی

نتیجه

بررسی نتایج پژوهش حاکی از آن است که شاعران دفاع مقدس با توجه به رویدادهای گوناگون و حوادث و شرایط سخت دوران هشت سال دفاع مقدس از استعاره‌های مفهومی زیادی در سروده‌های خود بهره برده‌اند که در این مقاله، تعدادی از آنها مورد واکاوی قرار گرفته‌است. با

عنایت به نتایج پژوهش، مشخص می‌گردد با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره، کاربرد اعضای بدن در کتاب از «هنر تا حرم» ۲۴۴ مورد، دارای بالاترین بسامد و فراوانی است. در این حوزه واژه‌های «چشم، دل، دست، بدن» بیشترین کاربرد استعاری دارند و می‌توان آن را به‌عنوان هسته به حساب آورد،

در این پژوهش، از نام دوازده (۱۲) حیوان، ده (۱۰) حیوان با بار مثبت، برای نشان دادن فضایل رزمندگان و شهدا و نام دو (۲) حیوان با بار منفی برای نشان دادن رذایل دشمن استفاده شده است. همچنین کلان‌استعاره یا استعاره هسته در این حوزه برای اشاره به نیروی خودی «شهدا پرنده‌اند» و برای اشاره به نیروی دشمن «دشمن حیوان است.» می‌باشد که بیشتر استعاره‌های دیگر در این حوزه، پیرامون استعاره‌های هسته می‌باشند. با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره حیوانات در کتاب «از هنر تا حرم» ۳۶ مورد است که بیشترین فراوانی کاربرد استعاره (کبوتر، پروانه، ققنوس و پرنده برای نیروهای خودی) می‌باشد. واژه‌های مرتبط با جبهه و جنگ مانند؛ دوربین، سنگر، خمپاره، سنگر، تفنگ و... در گفتمان جبهه و جنگ، جان‌بخشی شده‌اند که این ویژگی یکی از ابزارهای استعاره است. استعاره هسته یا کلان استعاره، در این حوزه وجود ندارد. با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره، جان‌بخشی در کتاب «از هنر تا حرم» ۲۷ مورد است که بیشترین فراوانی کاربرد استعاره (سنگر) می‌باشد. در تحلیل استعاره‌های مرتبط با این حوزه، مشاهده شد که حوزه اعتقادی- مذهبی یکی از پرکاربردترین حوزه‌های مبدأ می‌باشد؛ در واقع تصویری که نویسندگان از رزمندگان و میدان نبرد ارائه می‌دهند، تصویر مذهبی است و ریشه در باورهای دینی و اعتقادی دارد. با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره کاربرد اعتقادات مذهبی ۵۷ مورد است که بیشترین فراوانی کاربرد استعاره «حرم» می‌باشد. مشاهده می‌گردد که از ویژگی‌ها و اصطلاحات مربوط به گفتمان مدرسه و آموزش به‌عنوان حوزه مبدأ در گفتمان جنگ استفاده شده است و اصطلاحاتی مثل؛ آموزش، معلم، تنبیه، شاگرد، تشویق، نمره قبولی و ردی و اخذ مدرک و فارغ‌التحصیل شدن در گفتمان جنگ به‌کاررفته است. استعاره: «قلم». جزء استعاره‌های هسته یا کلان استعاره می‌باشد که دیگر استعاره‌ها در این حوزه،

پیرامون آن قرار دارند. با توجه به بررسی انجام شده، فراوانی کاربرد استعاره آموزش و مدرسه در منبع مذکور ۳۶ مورد می‌باشد که بیشترین فراوانی کاربرد استعاره (قلم) می‌باشد.

کتابنامه

الف) کتاب‌ها

- ایوانز، وی، ملانی گرین، زبان‌شناسی شناختی، مقدمه، ادینبورگ: انتشارات دانشگاه ادینبورگ، ۲۰۰۶.
- تالمی، لئونارد، به سوی معناشناسی شناختی، ۲ جلد، کمبریج: مطبوعات، ۲۰۰۰.
- سنگری، محمدرضا، ادبیات دفاع مقدس: مباحث نظری و شناخت اجمال گونه‌های ادبی، تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر دفاع مقدس، ۱۳۹۸.
- صفوی، کورش، درآمدی بر معنی‌شناسی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی، ۱۳۸۷.
- لیکاف، جورج؛ جانسون، مارک، استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم، ترجمه هاجر آقا ابراهیمی، تهران: نشر علم، ۱۳۹۴.
- مهربایی، عالیله، از هنر تا حرم، یزد: خط شکنان یزد، ۱۳۹۵.
- یو، نینگ، قلب چینی در دیدگاه شناختی: فرهنگ، بدن و زبان، برلین: موتون د گرویتز، ۲۰۰۹.
- ب) مقالات و پایان نامه
- ارجستانی، محمد؛ چگینی، اشرف، قوجه زاده، علیرضا، «نگاهی تطبیقی بر ادبیات مقاومت و پایداری در شعر قیصر امین‌پور و کمال ناصر»، جستارنامه ادبیات تطبیقی یزد، سال ۶، شماره ۲۱، ۱۴۰۱، صص ۱۹۱ - ۱۵۹.
- استاجی، اعظم؛ شریفی، شهلا؛ فراگردی، عصمت، رستمیان، مرتضی، «بررسی استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در ادبیات دفاع مقدس»، نشریه ادبیات پایداری، سال ۱۰، شماره ۱۸، ۱۳۹۷، صص ۲۴ - ۱.
- دشمن زیاری، تورج؛ سیدصادقی، سید محمود؛ حسینی کازرونی، «استعاره‌های مفهومی در آثار منثور جبهه و جنگ با رویکرد معنا شناختی»، فصلنامه زیبایی شناسی ادبی، دوره ۱۳، شماره ۵۳، ۱۴۰۰، صص ۶۴ - ۳۷.
- « بررسی استعاره های مفهومی در روایت‌های مردانه از دفاع مقدس»، نشریه ادبیات پایداری، سال ۱۴، شماره ۲۶، ۱۴۰۱، صص ۱۸۴ - ۱۵۳.

- زابلی زاده، اردشیر؛ موسوی، سیده زهرا، «بررسی نقش استعاره درگفتمان خبری رسانه‌های بین‌المللی»، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، دوره ۱، شماره ۲، ۱۳۹۴، صص ۸۵ - ۵۷.
- زرین فکر، مژگان، «استعاره‌های مفهومی در معارف بهاء ولد با تأکید بر استعاره رویشی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۹۲.
- سجودی، فرزانه، «بررسی معناشناختی استعاره زمان در داستان‌های کودک به زبان فارسی»، فصلنامه نقد ادبی، سال ۵، شماره ۱۹، ۱۳۹۱، صص ۷۰ - ۵۰.
- عجمی، رقیه؛ مهدوی، ملیحه؛ مهدیان، مسعود، «بررسی ویژگی‌های سبک ادبی کتاب بی تال عجم از منظر علم بیان»، جستارنامه ادبیات تطبیقی یزد، سال ۷، شماره ۲۵، ۱۴۰۲، صص ۳۸ - ۱.
- علیزاده، ناصر؛ روحی‌کیاسر، اعظم، «استعاره‌های مفهومی در شعر دفاع مقدس». نشریه ادبیات پایداری، دوره ۱۰، شماره ۱۸، ۱۳۹۷، صص ۲۶۶ - ۲۴۷.
- فراگردی، عصمت، «بررسی استعاره از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی در ادبیات داستانی جنگ ایران و عراق»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۹۱.
- قبادی، مطهره؛ خان محمدی، فاطمه. «استعاره مفهومی در دو رمان مرتبط با دفاع مقدس»، نشریه پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی، شماره ۲ (پیاپی ۳۶)، ۱۳۹۸، صص ۱۱۶ - ۹۵.
- معروف، مجتبی. «استعاره‌های مفهومی شهید و شهادت در شعر دفاع مقدس»، همایش ملی ادبیات پایداری، رشت، دانشگاه گیلان، ۱۳۹۵.
- مهربانی گلزار، محمدرضا؛ خمسه عشری، علی‌اکبر، «منظر یادمانی جنگ: از واقع‌نمایی تا استعاره»، نشریه منظر، دوره ۸، شماره ۳۴، ۱۳۹۵، صص ۸۱ - ۶۸.

Sources and references

Book

Evans, V, Melanie Green, Cognitive Linguistics, An Introduction, Edinburgh: Edinburgh

University Press, 2006.

Talmy, Leonard, Towards Cognitive Semantics (2 vols.), Cambridge: The Press, 2000.

Sangri, Mohammad Reza, *Defense of the Sacred Literature: Theoretical Discussions and Recognition of the Outlines of Literary Genres*, Tehran: Foundation for the Preservation of Works and Publishing of Defence of the Sacred, 2018.

Safavi, Koresh, *An Introduction to Semantics*, Tehran: Research Institute of Islamic Culture and Art, 2017.

Likoff, George; Johnson, Mark, *The Metaphors We Live With*, Translator: Hajar Agha Ebrahimi, Tehran: Neshar Alam, 2014.

Mehrabi, Aaliyah, *From Art to Shrine*, Yazd: Khat Shekanan Yazd, 2015.

Yu, Ning, *The Chinese Heart in Cognitive Perspective: Culture, Body and Language*, Berlin: Mouton de Gruyter, 2009.

Articles and dissertations

Arjastani, Mohammad et al. "A comparative look at the literature of resistance and stability in the poetry of Qaisar Aminpour and Kamal Nasser, *Yazd Comparative Literature Review*, 2023; Sh., pp. 159-191.

Doshmen Ziari, Toraj et al. "Conceptual metaphors in front and war prose works with a semantic approach", *Literary Aesthetics Quarterly*, 2023, No. 53, pp. 37-64.

Zarin Fekar, Mozghan, "Conceptual metaphors in the teachings of Baha Wold with an emphasis on the metaphor of Royshim", master's thesis, supervisor Dr. Maryam Salehinia, Ferdowsi University of Mashhad, 2013.

Sojudi, Farzan. "Semantic investigation of the metaphor of time in children's stories in Farsi", *Scientific-Research Quarterly of Literary Criticism*, 2012, Vol. 19, pp. 135-156.

Ajmi, Ruqiyeh et al., "Investigation of literary style characteristics of Betal Ajam's book from the perspective of expression science", *Yazd Comparative Literature Journal*, 2024, No. 25, pp. 1-38.

- Alizadeh, Nasser and Rouhi Kiaser, Azam, Conceptual metaphors in the poem of Defensive Defense. *Journal of sustainability literature*. 2017, Volume 10, Volume 18, pp. 245-265.
- Faraghardi, Infallibility. "An examination of metaphor from the perspective of cognitive linguistics in the fiction literature of the Iran-Iraq war". Azam Staji, master's thesis, Ferdowsi University of Mashhad, 2013.
- process, infallibility; Staji, Azam and Sharifi, Shahla, "Examination of metaphors based on the names of animals in the literature of the Holy Defence", *Sustainability Literature*, 2017, Volume 10, Volume 18, pp. 1-24.
- Qobadi, Motaheera and Khan Mohammadi, Fatemeh. Conceptual metaphor in two novels related to holy defense, *Literary Criticism Research*, 2018, Vol. 2, pp. 95-116.
- Famous, Mojtaba. Conceptual metaphors of martyr and martyrdom in the poem of Holy Defence, *National Conference of Sustainability Literature*, Gilan University, Rasht, 2015.
- Mehrabani Golzar, Mohammad Reza and Khamse Ashari, Ali Akbar. War memorial landscape: from realism to metaphor, *Manzar Bahar*, 2015, Vol. 34, pp. 68-81.
- Mousavi, Neda and Zabelizadeh, Ardeshir. "Investigation of the role of metaphor in international media news discourse", *New Media Studies*, 2014, vol. 2, pp. 57-82.

Conceptual metaphors in the works of Alie Mehrabi, with the theme of artist martyrs and defenders of the shrine in the book "From Art to Shrine"

Akbar Ranjbar¹, Hadi Heidarinia Ph.D^{2*}, Mahmoud Sadeghzadeh Ph.D³

Abstract

Analyzing cognitive or conceptual metaphors in any text and writing can be an important tool in discovering the meaning of the text. In other words, conceptual metaphors make some obscure matters and concepts visible. For this reason, in the better understanding of the poem of Holy Defence, conceptual metaphors are used to answer the question of which mental, emotional and emotional concepts in such poems and compositions have been the focus of poets and from which field They have benefited from visualizing and objectifying their mental affairs. In order to find the answer to this question, in this research, the author, using the descriptive-analytical method and library tools, examines the conceptual metaphors of front and war in the poems of the holy defense poets of Yazd province in the collection of poems of the gathering of artist martyrs and shrine defender martyrs in the book "From Art to Shrine" " Paid. The results of the research show that the conceptual metaphors used in the poems of the poets, for each of the mentioned metaphors, three models of anthropomorphism, plant-morphism, and physical-morphism have been given a lot of attention.

Keywords: conceptual metaphors, poetry, mehrabi, holy defense.

---

1. PhD student in Persian language and literature, Islamic Azad University, Yazd Branch – Iran
Email: A_ranjbar16@yahoo.com

2. Assistant Professor, Islamic Azad University, Yazd Branch, Department of Literature, Yazd.
Email: heidari_hadi_pnuke@yahoo.com

3. Associate Professor, Islamic Azad University, Yazd Branch, Department of Literature, Yazd, Iran.
Email: md.sadeghzade@gmail.com